

УКРАЇНІСТИКА В ЯПОНІЇ

О. І. Бондар, І. П. Бондаренко (Одеса)

Дослідникові, який зацікавиться розвитком японістики у східнослов'янських народів і розвитком славістики в Японії, не може не впасти в око явний дисбаланс: величезна кількість праць з японістики і досить скромний список праць, присвячених японській славистиці. Донедавна дослідження на тему славістики в Японії можна було порахувати на пальцях. Наразі ситуація змінилася на краще, проте не можна сказати, що докорінно. Слід пам'ятати, що Японія тривалий час, аж до доби Мейдзі (з 1868 року), відгородившись від зовнішнього світу, була закритою, а тому недоступною для іноземців.

Через те не може не викликати подиву вже той факт, що східнослов'янські мови, насамперед, російську, розпочали вивчати в Японії ще за доби сьогунату — з кінця XVIII ст., за політики самоізоляції. І першими вчителями російської мови були японські моряки, що волею випадку потрапили до Росії, вивчили російську мову, а згодом повернулися на свою батьківщину.

Зараз в університетах країни (Токіо, Кіото, Осака, Саппоро), окрім російської, вивчають також польську, чеську та українську мови. Зупинимось детальніше на україністиці в Японії, що передбачає стислий розгляд мовознавчих, літературознавчих, історичних та культурологічних досліджень, і розпочнемо з мовознавчих, як найближчих авторам.

Насамперед, слід зауважити, що незважаючи на те, що України як окремої держави не існувало тривалий час, про українсько-японські історичні та культурні зв'язки може йтися вже з самого початку XX ст. Детально і цікаво вони висвітлені у книжці Івана Світа "Українсько-японські взаємини 1903 – 1945: Історичний огляд і спостереження" (Нью-Йорк, 1972. – 371 с.), адже в ті часи на Далекому Сході були величезні україномовні масиви, загальна чисельність українців на Далекому Сході перевищувала 50 %. Однак ці зв'язки, на жаль, не зробили поштовху до розвитку україністики в Японії. Таким поштовхом стало лише утворення української незалежної держави. Варто зауважити, що ініціатива у започаткуванні систематичного вивчення курсів української мови, літератури, історії та культури належить японській стороні. І чи не найбільше для цього зробив японець Кадзуо Накай, професор-історик, прекрасний знавець української мови, історії, літератури, голова Японської асоціації україністів, який відіграв чималу роль у відкритті в Токійському університеті відділення українознавства і створенні відповідної кафедри. Кадзуо Накай — щирий друг України, і буде цілком слушним назвати його "українським японцем" (див. статтю "Як один японець став україністом" у одеській газеті "Думська площа" за 19 і 28 квітня 2002 року, передруковану з журналу-дайджесту "Урок української").

Вивчення української мови японцями розпочалося з видрукування 1944 року в Харбїні, який тоді належав Японїї, "Українсько-ніппонського словника". Його уклали тамтешні українські вчені Анатолїй Дїброва та Василь Одинець, слїд гадати, на замовлення японської адміністрації Харбїна з потреб полегшення спілкування японців із українським населенням. Як зазначає Кадзуо Накаї, японський уряд та армія вважали, що до українців краще звертатися і розмовляти з ними українською мовою, а не російською. Словник має обсяг 270 сторїнок і містить 11 тис. слів. 1945 року, коли до Харбїна зайшли радянські війська, авторів цього словника було заарештовано, а майже увесь невеликий наклад його (1000 примірників) спалено. Нині у світі залишилося лише кілька примірників цього славетного словника. У журналі "Мовознавство", № 2 – 3 за 1994 рік Хїно Такао та І. Бондаренком надруковано досить детальну статтю під назвою "Перший українсько-японський словник".

Наступна праця з української мови, на жаль, вийшла тільки через 47 років: 1991 року Кадзуо Накаї опублікував у токійському видавництві "Дайгаку Сьорїн" перший підручник з української мови для японців ("Українська мова". — 1991, Токіо. — 211 с.), про який розповіли Т. Хїно та І. Бондаренко ("Перший підручник з української мови в Японїї", журнал "Мовознавство". — 1993. — № 4). Цей підручник фактично і донині залишається головним для опанування японськими студентами української мови.

Динамічніше розвивається словникарство. 1993 року в Токіо побачив світ невеличкий українсько-японський і японсько-український словник доцента Токійської політехніки Курода Рюносукє на 1500 найчастотніших слів української мови. Звичайно, він придатний лише для початкового вивчення української мови. Словники, укладені І. Бондаренком та Т. Хїно, що вийшли в Україні 1997, 1998 і 2001 років, розраховані, насамперед, на українського студента, що вивчає японську мову, хоч деякою мірою сприятимуть також і поширенню української мови в Японїї. На жаль, усі вони порівняно невеликі за обсягом, тож роботи у майбутньому тут вистачає.

Українська література в Японїї відома дуже мало. Навіть із творчою спадщиною великого Кобзаря японські читачі знайомі далеко не повною мірою. Взагалі, на нашу думку, не буде великим перебільшенням, якщо ми скажемо, що зародження українсько-японських літературних відносин відбувається саме сьогодні, на наших очах. І головним чинником, який, безумовно, сприяв виникненню певної зацікавленості серед японців до української мови та літератури, є державна незалежність України.

Першим познайомив японців з українською літературою, зокрема — з творчістю Тараса Шевченка, японський літературознавець Танака Ацусї в своїй книзі "Ідейні напрямки в російській літературі", що була надрукована в 1917 році. Потім над перекладами віршів Кобзаря японською мовою працював Сїбуя Тейсукє — відомий японський поет і політичний діяч (1905 – 1988), який ще в 1926 році присвятив Шевченкові свою власну першу по-

етичну збірку “Крик у полі”. Але перекладав Т. Сібуя твори Т. Шевченка не з оригіналу, а з російського перекладу, що, звісно, знижує його літературно-естетичну вартість. А перше видання поезій самого Кобзаря японською мовою в перекладах Т. Сібуя, Т. Куроди, Х. Комацу, Т. Мураї, Х. Тадзави, Т. Дзюге та А. Вади було здійснене лише в 1964 році з нагоди 150-ї річниці видатного українського поета. Через двадцять п’ять років, уже з нагоди 175-річчя Тараса Шевченка, вийшло нове значно доповнене видання цієї книги. А в 1993 році в книгарнях Токіо з’явилася збірка перекладів віршів Кобзаря, зроблених японською поетесою Ецуко Фудзі. Цими трьома книжками й обмежується присутність у Японії української поезії, як і української літератури взагалі, якщо не враховувати поодиноких перекладів українських поетів чи прозаїків, надрукованих у деяких поетичних збірках та літературних журналах, а також дитячих видань казок, у тому числі й українських. А проте зараз триває робота над перекладами творів українських класиків, наприклад, над творами Лесі Українки, тож у недалекому майбутньому слід очікувати появу японською мовою чергових перекладів українських письменників.

Помітно більше зроблено японськими вченими в галузі вивчення історії України. І перші спроби дослідити її пов’язані саме з нашим містом, з Одесою. Річ у тому, що ще в 1920 рр. в Одесі діяло японське консульство. Саме його працівники опублікували дві книжки у видавництві японського Міністерства закордонних справ. Одна з них містить матеріали круглого столу про тодішній стан України. Та цікавою є друга книжка, присвячена історії українського національного руху, яка містить багато цікавого матеріалу, попри брак глибокого наукового аналізу. Це була чи не перша спроба японців дослідити Україну.

Новий етап у дослідженні української історії в Японії пов’язаний з ім’ям вже неодноразово згаданого Кадзуо Накая. Його зацікавлення Україною розпочалося ще під час навчання в Токійському університеті у 60-і рр. Пізніше він захистив магістерську дисертацію “Селянський рух в Україні 1917-1921 рр.” і став першим фахівцем-україністом у Японії. Українську мову вивчав спочатку самотужки за англomовними підручниками та словниками, а 1979 року, будучи вже аспірантом, виграв грант фонду Фулбрайта і продовжує вивчати українську мову в Америці, в Гарвардському українознавчому інституті (Радянський Союз не дозволив йому приїхати з цієї метою до України). Тільки 1990 року мрія Кадзуо Накая сповнилася: він вперше відвідує Україну, беручи участь у роботі I конгресу Міжнародної асоціації українців. Звідтоді він регулярно відвідує Україну, засновує відділення Японської асоціації українців, активно пропагує серед японської молоді, студентів знання про Україну.

Найвідоміші його праці з україністики — це велика стаття про голод в Україні 1921 – 1922 рр., надрукована в американському журналі “Harvard Ukrainian Studies”, монографія “Історія національної політики в Радянсько-

му Союзу — Україна 1917 – 1945”, що видана в Токіо 1988 року, “Загальна історія України” (японською мовою, 1988 рік), монографія японською мовою “Український націоналізм — дилема незалежності” (2000 рік). Усе це солідні наукові книжки, які відкривають для японців нове бачення історії України.

Активну діяльність щодо розвитку україністики в Японії розгорнули також інші члени Японської асоціації україністів, яких нині нараховується понад 70. Це вчені — історики, лінгвісти, літературознавці. Японська асоціація україністів, що виникла 11 червня 1994 року в Токіо, є колективним членом Міжнародної асоціації україністів, друкує власний інформаційний бюлетень і регулярно, двічі на рік, проводить наукові конференції. Діяльність Японської асоціації україністів знаходить своє матеріальне вираження у друці все нових наукових праць, присвячених україністиці. Так, Кімакі Нісітані, дипломатичний діяч, що певний час працював в Україні, видав 1999 року японською мовою книжку “Народження нової валюти гривні”, Макото Хаясака, професор Токійської політехніки — наукову монографію “Україна у добу Речі Посполитої”, з’явилося ряд статей наукової співробітниці Інституту міжнародних відносин при Міністерстві закордонних справ у Токіо Мегумі Суєдзави про зовнішню політику незалежної України тощо.

Надзвичайно відрадним явищем є те, що все більша кількість аспірантів японських гуманітарних вузів обирає для своїх дисертаційних досліджень тематику, пов’язану з українознавством — українською історією, культурою, мовою та літературою. Вже з’явилося кілька випусків відділення україністики. Випускники подавали магістерські дисертації на українську тематику. Вони добре володіють українською мовою, можуть розмовляти, читати і писати нею. Так, ще три роки тому, дисертацію про федералізм Михайла Драгоманова написав Н. Хасімото, а Р. Кавагуті написала працю соціолінгвістичного спрямування про сучасний стан української мови. Здійснила і видрукувала своє оригінальне дослідження про козацьке суспільство перед добою Хмельниччини Н. Тавата.

Таким чином, для україністики в Японії після тривалого епізодичного і фрагментарного існування розпочалася досить інтенсивна пора становлення. Це становлення більшою мірою стосується мовознавчих та історичних досліджень і меншою мірою літературознавчих та культурологічних. Є всі підстави сподіватися на подальший розвиток україністики в Японії, причому дбати про це повинна не тільки японська сторона, а й українські державні діячі та провідні науковці.